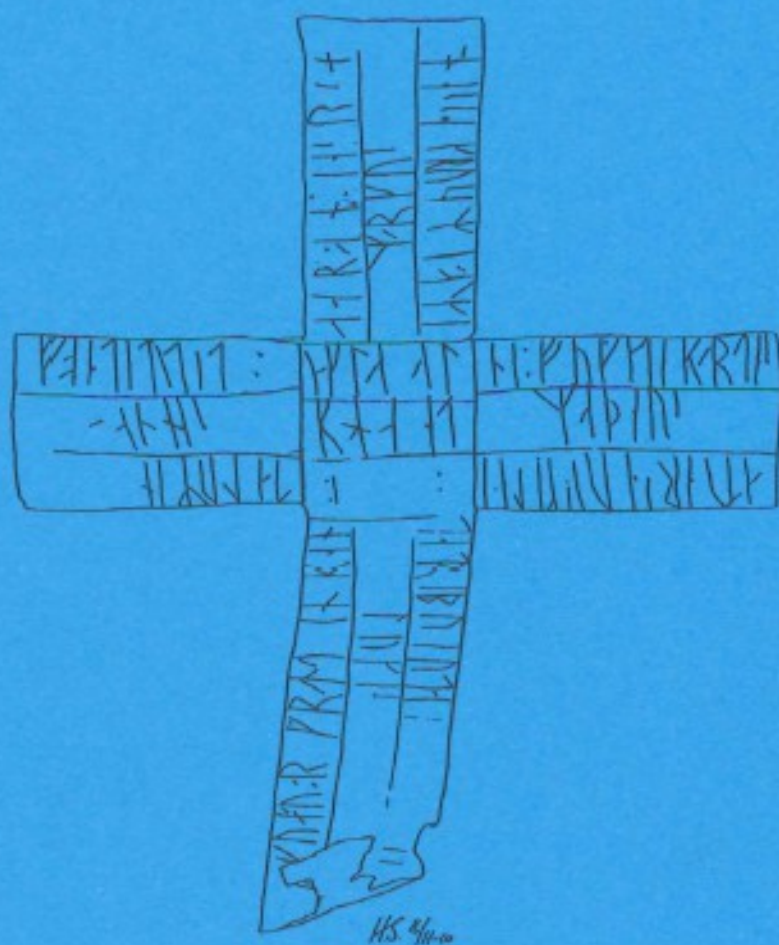

NYTT OM RUNER

Meldingsblad om runeforskning

Nr. 15

2000 (publ. 2001)

ISSN 0801-3756

Arbejdet ved Runologisk Laboratorium, København

Nyfund og nyregistreringer fra Danmark 1999

En mere udførlig gennemgang af de nye fund fra Danmark findes i *Arkæologiske udgravninger i Danmark 1999* (2000), 288–91. “Pragtmønten” fra Lund er publiceret i *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad 1999* (nr. 8), 156.

NYDAM LANSESKAFT 2 OG 3

Ved en lille supplerende udgravning i Nydam Mose i maj 1999 blev der mellem adskillige lodret nedstukne spyd- og lansestager fra germanertid, flere rigt ornamenterede, fundet to med runelignende indridsninger med tilsyneladende højrevendte, flerstregede tegn. De nye Nydam-fund (217x14711 og 217x15015) dateres af udgraverne til 400-årene. Trods visse tydelige runelementer kan indridsningerne næppe opfattes som andet end pyntede pseudoruner og skriftefterligning, måske med forbillede i en meningsgivende indskrift som den nogenlunde samtidige DR 196 Kragehul-lanseskraft. Der er også enkelte lighedspunkter med afvigende (rune)former fra brakteater og lidt yngre og omstridte indskrifter, som f.eks. det norske Ødemotland-ben eller Britsum-staven og Wijnaldumbenet fra Frisland. De bittesmå op- og nedadvendte kviste, som enkelte tegn på lanseskraft 3 er forsynet med – på en lodret stav f.eks. fire nedadvendte og fire opadvendte på venstre side mod fem og tre på højre side – kan ikke opfattes som chifferskrift-elementer.

ØSTERMARIE SØLVAMULET

Et lidet fragment af en runeamulet af sølv (danefæ, D10/2000) fra “Østerøpladsen” ved gården Englyst, Østermarie Sogn, Bornholm, blev undersøgt på Nationalmuseet i 1999, men er fundet med metaldetektor allerede i 1998 af Jack Simonsen. Der er gjort syv detektorfund – tre fra vikingetid og fire fra middelalder – på stedet. Den lille, ganske tynde sølvplade har på begge sider runer mellem rammestreger, den måler 2,2 x 2 cm og er forsynet med et hul med en diameter på ca. 5 mm. Pladens kanter synes at være nogenlunde intakte på de tre sider, mens den fjerde,

hvor det ene hjørne er bukket ind, afgrænses af en ujævn brudkant, som skærer tværs gennem runelinjerne; den følger delvis runerne på B-siden. Der mangler antagelig noget i alle linjerne, men det er vanskeligt at sige, hvor meget. Runerne i de tre linjer på den ene side, som jeg har kaldt A, er 6–7 mm høje, i de fire linjer på B-siden er de maksimalt 5 mm høje. De ser ud til at være ristet efter hullet, som er lavet fra A-siden. Det er revet op i den ene side, og hjørnet af pladen bukker skråt opefter på B-siden. Trods skrammer og småhuller står runerne gennemgående skarpt, og læsningen er stort set sikker, men ikke læsefølgen; nogle af linjerne står på hovedet, fordi stykket er vendt under indristningen. Runetoppene i to af de tre linjer på A-siden vender samme vej, i forhold til dem står de på hovedet i den tredje linje, og på B-siden vender runerne i de to linjer på den ene halvdel modsat de to på den anden halvdel. En femte linje er tilføjet vinkelret på de andre, mellem yderkanten og hullet.

A: **sigmoþri—** (→)
þirsi— (→)
—?arnsmo (←)

B: **suaristar—** (→)
runaRauk— (→)
—arheili (←)
—akireistþi (←)
?rk (↑)

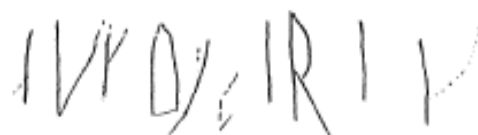
På A-siden er pladen revet op langs en hovedstav uden bistave – en **i**-rune – i **sigmoþR**, og **R**-runen ses i ombukningen af det ene hjørne. På B-siden synes linje 1 (og 2) at skulle læses først, her er runerne størst, og der er mest plads mellem dem. Den femte linje, tværlinjen, synes at være klemmt ind sidst mellem hullet og kanten, men pladsen smalner til, og overfladen er medtaget, den bøjede plade har små brud i sølvet. Vinkelret på **þi** i slutningen af fjerde linje ses foran **rk** en V-formet indridsning med åbningen skråt opefter.

Trods usikkerhed i læsefølgen, flere lakuner og utolkede dele synes det at have været en sammenhængende olddansk indskrift, og det er mest sandsynligt, at den begynder på A-siden – hvor der er mest plads – og indledes med **sigmoþR** – et hidtil ukendt mansnavn i nominativ, men bestående af velkendte navneled, jf. glda. *Sigh-* og *-moth*. Indskriften oversættes foreløbig forsøgsvis: “Sigmod ... (for) dig(?) **si**... ... **?arnsmo**. Således rister(?) ... runer og ...**þR** held i ... Åge ristede **þi?rk**”. Det ville være fristende at læse det afsluttende **þi?rk** som **þiark**, og sætte det i forbindelse med verbet *þiargæ*, *þærge* i gammeldansk, ‘bjerge, redde, skjule’, eller en afledning heraf.

Typologisk synes der at være tale om en sen vikingetids/tidlig middelalderindskrift fra sidste halvdel af 1000-tallet.

KARISE PUDSINDSKRIFT

Ved restaureringsarbejde i Karise Kirke på Stevns i 1997 blev der opdaget en lille indridsning i den oprindelige, middelalderlige puds under tårnbuen i vestenden af skibets nordside, ca. 137 cm over gulvet, 94 cm fra østkanten af tårnbuen. Den lille indskrift, som stadig kan ses efter restaureringen, er knap 12 cm lang og består af 2,5–3 cm høje runer og runelignende tegn – de to sidste delvis ødelagt: **i?kþ??ir??**. Den er næppe sprogligt meningsgivende.

Nyfund fra Skåne 1999

I januar 1999 blev flere fund (bl.a. fra Kulturens magasiner) undersøgt sammen med Michael Lerche Nielsen.

LUND "PRAGTMØNT"

I 1996 blev et fragment af en møntlignende (forgylt) sølvgenstand med en diameter på ca. 26 mm (KM 80.675:303) fundet ved en udgravning i Lundagård nord for domkirken. På forsiden af den ses formentlig en velsignende Kristusfigur indrammet af en indskrift bestående af ca. 4 mm høje runer og et majuskel-H. På bagsiden ses en tronende Kristus og nogle få enkle bogstavtegn. Det er ifølge numismatikeren Jørgen Steen Jensen en "pragtmønt" og omtrent samtidig med en af Svend Estridsens runemønter, Hauberg 30, der normalt dateres til omkring 1065. Ca. en tredjedel er brækket af, så der er en lakune i den ret "forvirrede" runeindskrift: **+lkeuo—~~n~~psifiluH**. Slutningen er snarest en forvansket gengivelse af **i luti**, dvs. *i Lundi* ("i Lund").

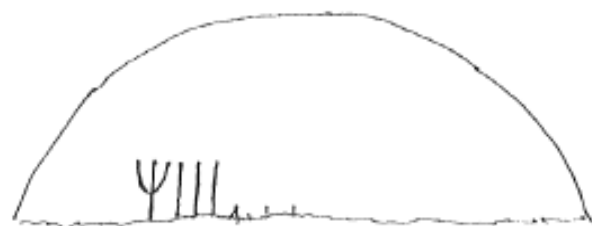
LUND KARBUND 2

Træbunden fra Lund nr. 2 (KM 57135:1589), der er brækket midt over, måler ca. 8,5 × 9,5 cm. Runerne på den øverste del når en ubetydelighed ned under brudlinjen med fødderne, den midterste er ca. 5 cm høj. Rune 4 er gennemstregt, men bistaven er længere i højre end i venstre side. Da karret snarest er fra 1200–1300-årene, skal den antagelig læses: **rikæ×**. Det kan måske være kortnavnet *Riki* (lat. *Rico*) til et toleddet navn på *Rik-* og være navnet på ejeren med svækkelse af oprindeligt *i* i den svagtbetonede andenstavelse.

LUND KARBUNDE 3–4, FRAGMENTER

To fragmenter af middelalderlige træbunde fra Lund har samme nummer, KM 66166:2563, men stammer næppe fra det samme kar.

Fragmentet af karbund nr. 3 udgør ca. en tredjedel af en bund, det er ca. 6,4 cm i diameter og op til 3 cm bredt. Runerne står lige over brudkanten og kan have været

højere. Læsningen er usikker, fordi det er uvist, hvordan fragmentet skal vendes: **m??ş(??)** eller **(??)ş??y**.

Fragmentet af karbund nr. 4 er midterstykket af en karbund, ca. 9 × 2,5 cm med ca. 1 cm høje runer lige over den nederste brudkant, som kan have skåret lidt af fødderne på runerne. Læsningen og tolkningen af de bevarede runer **amik**, dvs. *a mik*, "ejer mig", er sikker; men ejernavnet mangler desværre.

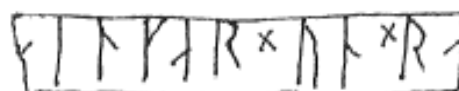

LUND TRÆGENSTAND

Dette træstykke fra Lund, et gammelt magasinfund (KM 12926), er 28,2 cm langt, ca. 2,5 cm bredt og 0,5 cm tykt, forsynet med små tappe i den ene ende og smukt dekoreret med planteornamentik på forsiden. Det er afbildet af Bengt Bengtsson (et tekstilredskab, fundet 1905) i *Res Medieaevalis: Festskrift till Ragnar Blomquist* (1968), s. 17. På bagsiden er det forsynet med 20 først rhombeformede, så vinkelformede indskæringer, over dem først tre ca. 1 cm høje binderune- eller gyldentalslignende tegn **þr**, **al** og en lodret stav med en cirkel på midten, muligvis med en svag **t**-bistav foroven: **eṭ** eller belgpór, Φ . Ca. 2 cm herfra ses to fiskelignende figurer med finner, der kan opfattes som chifferruner med bistave; de er adskilt af en lodret streg, måske en **i**-rune: **3/2 i 2/2** dvs. eventuelt **þin**. Herefter ses nogle svage, diffuse spor og ca 7 cm fra den sidste fisk to-tre spidsvinkelformede figurer, svage småstreger og noget, som kan være tilløb til endnu en fisk. Det kan give indtryk af at være forsøg eller øvelser i runekunsten, og har næppe haft sproglig mening; men stykket er kun undersøgt rent foreløbigt, og dateringen er usikker.

UPPÅKRA BRONZESTRIMMEL

Det lille bronzestykke (Historiska Museum Lund U3574) fra den rige jernalder- og vikingtidsudgravning ved Uppåkra syd for Lund er et fragment, bestående af en 2,5 cm lang strimmel, der er brækket i begge ender, 7 mm bred og ca. 1 mm tyk, med en ufuldstændig indskrift på den ene side: **—?ilkar×un×ra—**. En rest af indridsning

i brudkanten i venstre side kan være spidsen af en **h**-bistav eller stamme fra et krydsskilletegn. Tolkningen er usikker, det er næppe en latinsk indskrift, men stykket kan have tjent et magisk formål. Det første **?ilkar** (**hilkar**, **×ilkar**) kan være et mands- (eller kvinde-)navn i nominativ og subjekt for verbet *unna* 'elske' i imperativ *unn* – eller eventuelt præsens (sideform til *ann*) – med et andet navn (m. eller f.) som objekt i dativ: *Ra...* Teoretisk kan der også være tale om tre navne: *...karr*, *Unn*, *Ra...* Indskriften ser ud til at være fra omkring 1000 eller senere.

Arbejdet i øvrigt

Ud over det almindelige arbejde samt forberedelserne til runesymposiet i år 2000 har Marie Stoklund i det sidste halvår af 1999 haft støtte (halv tid) fra Statens Humanistiske Forskningsråd til projektet "De danske runeindskrifter tidsfæstelse og typologi fra år 0 til ca. 1500". I forbindelse med opdateringen af det samlede danske runemateriale (som har været fortsat med studenterhjælp) har hun kunnet gå videre med en revision og ajourføring af den typologiske periodeopdeling, der var opbygget i *Danmarks runeindskrifter*.

Seniorforsker, museumsinspektør Marie Stoklund
Runologisk Laboratorium, Nationalmuseet, København